

Н. М. Казмірчук,
методист центру практичної психології та соціальної роботи ВІППО;
Л. І. Турчина,
старший викладач кафедри педагогіки і психології ВІППО

Запобігання залученню дітей у небезпечні квести як актуальна проблема діяльності психологічної служби закладів освіти

Проаналізовано причини виникнення небезпечних комп'ютерних ігор, названо особливості дітей, які потрапляють у тенета смертельних квестів, та шляхи їх залучення. Запропоновано систему профілактичної та супроводжувальної роботи з учнями, батьками, педагогами.

Ключові слова: небезпечні квести, підлітковий вік, вікові особливості, профілактика ризикованої поведінки.

Kazmirchuk N. M., Turchyna L. I. Prevention the Involvement Children in Dangerous Quests as an Actual Problem of the Psychological Service of Educational Institutions.

The reasons for the emergence of dangerous computer games are analyzed, the features of the children who fall into the net of death quests and the ways of their attraction are defined. The system of preventive and accompanying work with pupils, parents, teachers is offered.

Key words: dangerous quests, adolescent age, age characteristics, prevention of risky behavior.

Постановка проблеми. Поширення небезпечних квестів є віддзеркаленням тих проблем, які існують у сучасному суспільстві й потребують вирішення на державному рівні. Насамперед це стосується ставлення дорослих до дітей. Непорозуміння між батьками, формальне виконання своїх батьківських обов'язків, небажання вникати у дитячі проблеми або, навпаки, надмірна опіка призводять до того, що дитина хоче втекти від реальних труднощів у віртуальний світ, від самотності шукає віртуальних друзів. І буває, що такі діти потрапляють у тенета небезпечних квестів.

Виклад основного матеріалу. Ще в 2013 році Давид Фельдштейн у статті «Характер і ступінь змін сучасного дитинства...» (результати п'ятнадцятилітнього дослідження, метою якого було з'ясувати, чим сьогоднішні діти відрізняються від їх однолітків у минулому) зазначив, що причиною негативних змін є: по-перше, низький рівень розвитку батьківської мотивації (сьогодні діти, в тому числі підлітки, яким характерна орієнтація на дорослість, не хочуть дорослішати, не бажають брати на себе відповідальність); по-друге, сьогодні дорослі стали байдужими до чужих дітей; по-третє, що найголовніше, на думку науковця, – це втрата відповідальності дорослого суспільства за дітей, втрата суспільного контролю і причетності дорослого світу до дитинства [7].

Як наслідок – втрата сімейних цінностей, індивідуалізм і небажання поступатися своїми потребами навіть заради дітей, збільшення кількості соціальних сиріт, розлучень. І в результаті – нерозуміння, неувага

до дитячого життя, небажання вивчати вікові й індивідуальні особливості власних дітей, довіра до неперевірених і необґрунтованих порад щодо сучасних підходів у родинному вихованні, якими пістряють сучасні популярні журнали, телепередачі й шоу. Зайнятість деяких батьків усім, тільки не дітьми, байдужість до проблем, які хвилюють дітей, нехтування своїми обов'язками або, навпаки, надмірний контроль та опіка – все це накопичуючись призводить до формування відчуження і замкнутості дитини, почуття самотності та зайвості, пошуку способів привернути до себе увагу в надії, що оточуючі, особливо рідні, накінець-то «почують» і змінять реальність, яка не влаштовує дитину.

В основі узалежнень підлітків лежать притаманні їм вікові особливості, пов'язані з кризою підліткового віку:

- низький рівень соціальної адаптації;
- неадекватна і нестабільна самооцінка, яка є причиною невпевненості у собі;
- пониження рівня оптимізму й активності у складних життєвих ситуаціях;
- низький рівень комунікативних навичок;
- відсутність взаєморозуміння з батьками;
- потреба в самовизначенні й самореалізації;
- несаможиттєвість і труднощі в подоланні перешкод при прийнятті рішень;
- схильність до самозвинувачення, перебільшення своєї провини;
- висока потреба в розумінні та підтримці з боку оточення;
- бездоглядність підлітків, їх невміння організувати свій вільний час [1].

Загострення акцентуацій характеру як важлива характеристика підліткового віку створює багатоваріативність індивідуальних проявів у їх поведінкових реакціях. Цей період важкий і для самих підлітків, і для дорослих, які поруч.

Потрібно уважно ставитися до поведінки учнів цього віку, особливостей спілкування, пізнавальної та емоційної сфер. Але є такі прояви, нехтувати якими не можна: помітне зменшення повсякденної активності, загальмованість; самоізоляція від інших людей і соціальних контактів; зловживання психоактивними речовинами, алкоголем; недотримання правил особистої гігієни, догляду за зовнішністю; вибір тем розмови і читання, пов'язаних зі смертю та самогубствами; часте прослуховування жалісної або сумної музики; будь-які раптові зміни в поведінці й настрої, які віддаляють підлітка від близьких; схильність до не виправдано ризикованих вчинків, часте самотравмування; підвищення болювого порогу (іноді підлітки хизуються тим, «що їм не боляче»); беземоційне розставання з дорогими речами; байдужість до колись значущих речей, людей, стосунків; емоційна нечутливість, неемпатійність; утеча з дому, тривале перебування на самоті, безцільне блукання.

Зауважимо, що цей період – кризовий у розвитку особистості, тому обізнаність дорослих щодо питань допомоги у кризових станах є умовою забезпечення ефективної допомоги таким дітям.

Звичайно, сьогодні вноситься нові реалії. До особливостей перебігу кризи підліткового віку, яка так добре досліджена й описана в науковій, педагогічній і психологічній літературі, приєднується маніпулювання деякими дорослими непростими станами дітей, використання їх у своїх корисних цілях.

До того ж кримінальні угруповання, які створюють небезпечні квести, добре обізнані, на відміну від батьків і педагогів, із психологією підліткового і юнацького віку, уміють через інтернет змінювати психічні стани дитини і впливати на їхню поведінку через недосипання, чітку систему завдань тощо. Вони застосовують усі сучасні методи програмування людини.

Передусім слід пам'ятати, що провідним видом діяльності в підлітковому віці є інтимно-особистісне спілкування, у процесі якого формуються індивідуальні цінності, ставлення до багатьох аспектів «світу дорослих», навички міжособистісного розуміння, емоційні прив'язаності, емпатія, спрямованість особистості та інше. Зрозуміло, що основним механізмом, який забезпечує появу основних новоутворень підліткового віку, є механізм безпосереднього, реального міжособистісного спілкування [3].

Природно, що в підлітковому віці часто виникають проблеми і труднощі в безпосередньому спілкуванні з найближчим соціальним оточенням, особливо з дорослими. Віртуальний світ, віртуальні друзі, віртуальне спілкування, з яскравими візуалізаціями, здатністю зробити реальними нереальні речі стирає межу між реальним та віртуальним життям.

На наш погляд, саме проблеми і труднощі, які виникають у підлітків під час реального спілкування з однолітками та батьками, штовхають їх до все

тривалішого спілкування в соціальних мережах. Тому для шкільного психолога, вчителя, батьків та однокласників предметом особливої уваги мають стати «ізольовані» і «відторгнуті» підлітки. Вони часто відчують самотність, відірваність від світу реального спілкування. Навіть перебуваючи в Мережі, такі підлітки почуваються самотньо.

Байдуже або формальне ставлення до проблем спілкування в підлітковому віці може стати причиною залучення учнів до небезпечних, протиправних або смертельних квестів, які набули певної популярності в Мережі. Сутність подібного роду квестів полягає в тому, що під виглядом розуміння і турботи про проблеми підлітка здійснюється ряд негативних впливів: посилюється його ізольованість від реальних соціальних стосунків; збільшується емоційна залежність від групи та її очільників; здійснюється маніпулювання поведінкою, настроями, цінностями учасників групи. У деяких випадках метою діяльності керівників таких груп є своєрідна гра з доведення підлітка до самогубства.

Велике значення у профілактиці ризикованої поведінки має злагоджена робота як спеціалістів психологічної служби, так і педагогів. Це ті дорослі, які часто спілкуються з дитиною і можуть помітити ознаки, на які варто звернути увагу: напругу, агресивність, апатію, аутоагресивну поведінку. Важливо помітити різку зміну в поведінці підлітка. При виявленні цих ознак усі, хто працює з учнівською молоддю, мають знати, де вони можуть одержати кваліфіковані консультації і на яку допомогу розраховувати у вирішенні цих проблем. Цю інформацію можна отримати як безпосередньо у практичного психолога навчального закладу, так і в нашому центрі практичної психології і соціальної роботи Волинського ІППО. Також у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі України при кафедрі практичної психології та безпеки життєдіяльності працює консультативний центр надання психологічної допомоги. В обласній психіатричній лікарні медичні психологи також надають безкоштовні консультації. Окремо наголошуємо, що цілодобово діє національна «гаряча лінія», телефон якої недавно змінено: **11-61-11**.

Одним із важливих напрямків роботи над цією проблемою є профілактика ризикованої поведінки, яку має забезпечити злагоджена робота як спеціалістів психологічної служби, так і педагогів.

Профілактика залучення дітей до смертельних квестів у навчальному закладі буде ефективною за умов:

- організації психолого-педагогічної роботи, спрямованої на надання допомоги дітям у усвідомленні ними життя як головної цінності та на активізацію самопізнання учнів через психологічну просвіту;
- організації соціально-психологічної та педагогічної підтримки підлітків;
- організації роботи, спрямованої на збагачення психологічної компетентності педагогів, батьків та спеціалістів соціально-психологічної служби [6].

Тому, з огляду на вищесказане, ми вважаємо, що профілактика залучення дітей до небезпечних квестів у навчальному закладі залежить від систематичної

роботи практичних психологів щодо формування позитивної Я-концепції, формування навичок здорового способу життя, корегування самооцінки дітей та підлітків та розвитку комунікативних навичок.

Особливу увагу фахівці психологічної служби приділяють роботі з батьками: інформування про поширення в Мережі спільнот, які спонукають дітей до суїцидальної поведінки; про недопущення потрапляння дітей у такі групи та посилення контролю за діями у соціальних мережах; вироблення алгоритму дій батьків у випадку виявлення вступу дитини в одну з таких груп.

Ми вважаємо, що стратегічними напрямками батьківської допомоги таким дітям є покращення стосунків у сім'ї, підвищення самооцінки, самоповаги у дитини, а також покращення спілкування у родині. Всі ці заходи мають на меті підвищення самоцінності особистості дитини, коли суїцидальні наміри втрачатимуть сенс.

Для вирішення цих завдань центр практичної психології і соціальної роботи у співпраці з кафедрою педагогіки і психології Волинського ІППО керуються рекомендаціями МОН України, Національної академії педагогічних наук, Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, Національної поліції України «Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення». Ці матеріали містять інформацію про національну дитячу «гарячу лінію», методичні рекомендації для профілактики залучення дітей до небезпечних квестів та профілактики суїцидальної поведінки підлітків, систему тренінгів з ними, педагогами і батьками та списки літератури, яка поглибить знання з цієї проблеми. Всі ці матеріали є в електронному варіанті й доступні для всіх бажаючих.

На курсах підвищення кваліфікації впроваджуються такі спецкурси: «Навички кризового консультування та розвиток психосоціальної стійкості до стресу у школярів», «Психолого-педагогічні аспекти профілактики насильства в учнівському середовищі», «Методологічні засади профілактики девіантної поведінки в освітньому середовищі», «Булінг як соціально-психологічна проблема», метою яких є попередження ризикованої поведінки в учнівській молоді.

Центром практичної психології і соціальної роботи спільно з кафедрою для фахівців психологічної служби області організовано і проведено семінари-тренінги «Психологічні основи профілактики та корекції девіантної поведінки», «Психологічні аспекти профілактики ризикованої поведінки в освітньому середовищі», «Соціально-психологічний супровід підлітків», «Психолого-педагогічні аспекти формування здорового способу життя в учнівській молоді», «Арт-методи у корекції емоційних та поведінкових порушень дітей та підлітків», «Деадаптивна поведінка учнівської молоді як соціально-психологічна проблема».

Потужним ресурсом профілактики ризикованої поведінки ми вважаємо впровадження програми з протидії торгівлі людьми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» за сприяння Фонду «Благополуччя дітей». Оскільки на дітях, які залучаються у небезпечні квести, злочинці заробляють гроші, доцільно вважати це явище одним із сучасних видів торгівлі людьми. Програму спрямовано на формування навичок взаємодії з собою, іншими людьми, навколишнім світом. Автори програми вважають, що шляхом запобігання цьому негативному явищу є систематична робота з учнями 7–11 класів із формування зрілої, відповідальної особистості, яка буде здатна розпізнавати небезпеку й уникатиме цих ситуацій.

Комплекст методичного забезпечення впровадження програми включає такі матеріали: робота з учнями, в тому числі ПТУ та шкіл-інтернатів, батьками і педагогами. Це забезпечує ефективну роботу над формуванням навичок безпечної та відповідальної поведінки в учнівській молоді.

За останні два роки нами за вищезазначеною програмою проведено семінари-тренінги для фахівців психологічної служби та педагогів у таких навчальних закладах міста й області: Любомльська ЗОШ І–ІІІ ст. № 3, Іваничівська НВК ЗОШ І–ІІІ ст. № 1 – гімназія, Луцький навчально-реабілітаційний центр Луцької міської ради Волинської області, Луцький НВК «ЗОШ І–ІІ ст. № 7 – природничий ліцей Луцької міської ради», Луцька ЗОШ І–ІІ ст. № 11 – колегіум Луцької міської ради, Луцька ЗОШ І–ІІІ ст. № 12 Луцької міської ради, Луцький НВК «ЗОШ І–ІІІ ст. № 22 – ліцей Луцької міської ради», Луцька ЗОШ І–ІІІ ст. № 23 Луцької міської ради.

Плануємо і надалі працювати за названою програмою й очікуємо пропозицій від навчальних закладів області.

Ця програма впроваджується і на курсах підвищення кваліфікації ВІППО з такими категоріями: практичні психологи та соціальні педагоги, заступники директорів з виховної роботи, класні керівники, педагоги-організатори, вихователі шкіл-інтернатів.

На підсумковій конференції у м. Києві з упровадження програми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» Інститут відзначено подякою Міністерства освіти і науки України.

Висновки. Таким чином, у вирішенні вищезазначеної проблеми важливим є чіткий розподіл функцій і контроль за їх виконанням між батьками, педагогічними працівниками усіх рівнів, у тому числі психологічними службами, правоохоронними органами, кіберполіцією, медичними працівниками, громадськими організаціями і всіма, чия допомога може бути корисною у вирішенні цієї комплексної проблеми.

Література

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология: учеб. пособие. Москва: Академ. проект, 2003. 702 с.
2. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. Вікова і педагогічна психологія. 2-е вид., доп. Київ: Каравела, 2009. 400 с.
3. Выготский Л. С. Детская психология. *Собр. сочинений*: в 6 т. Москва, 1984. Т. 4. 432 с.
4. Кулагина И. Ю., Колюцкий В. Н. Возрастная психология. Развитие человека от рождения до поздней зрелости: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд. Москва: ТЦ Сфера, 2009. 464 с.
5. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посіб. Київ: Центр навч. л-ри, 2004. 272 с.
6. Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення: метод. реком. Київ: ТОВ «Агентство „Україна“», 2017. 76 с.
7. Фельдштейн Д. И. Психология развития человека как личности: в 2 т. Москва, 2005. 454 с.